

Justitiedepartementet

14 november 2024

Dnr: Ju2024/01476

SKÄRPTA REGLER OM UNGDOMSÖVERVAKNING OCH STRAFFREDUKTION FÖR UNGA

Fackförbundet ST organiserar arbetstagare inom staten eller med statligt uppdrag. Vi representerar över 100 000 medlemmar som arbetar statligt och där ingår medlemmar inom olika delar av rättskedjan som exempelvis Kriminalvården och SiS. Nedan inkommer vi med vårt yttrande.

Fackförbundet ST:s övergripande kommentar till utredningen

Fackförbundet ST ser med oro på den nuvarande utvecklingen där barn rekryteras av gäng för att utföra grova brott. Detta kräver nya angreppssätt och en kraftsamling från samhällets alla aktörer för att stoppa denna negativa utveckling. Tyvärr kan vi konstatera att regeringen har låst sig vid en ensidig lösning på ett komplext problem där svaret enbart blivit ökad repression. Mycket tyder på att detta inte är en effektiv strategi för att minska brottsligheten bland barn och unga.

Sedan år 2022 har ungdomsreduktionen vid allvarlig brottslighet för lagöverträdare som fyllt 18 år avskaffats. Utredningens förslag är nu att fullständigt avskaffa reduktionen för åldersgruppen 18–20 år och att minska den för åldersgruppen 15–17 år. Utredningen har dock inte haft möjlighet att nå en alternativ slutsats eftersom regeringens direktiv är utformade på ett sätt som inte tillåter en djupgående analys av dessa förslag. Det saknas därmed en genomgång av för- och nackdelarna med att införa dessa ändringar samt en bedömning av vilken faktisk effekt förslaget kan förväntas medföra på lång sikt. Vi anser att om direktiven inte hade varit lika styrande i vad utredningen ska föreslå hade både regeringen och riksdagen fått bättre förutsättningar att fatta välgrundade beslut.

Slutligen delar vi även utredningens synpunkt om att det för närvarande finns flera parallella utredningar som kommer att påverka synen på straff för barn, unga och vuxna. Detta försvårar möjligheten att skapa en helhetsbild av de faktiska effekterna av utredningens förslag utan att även beakta dessa utredningar och de pågående processerna. Därför anser vi att en överblick är nödvändig för att möjliggöra en samlad bedömning av de olika förslagen och dess effekter.

Nedan kommer våra synpunkter på utredningens tre huvudförslag:

Fackförbundet STs kommentar om avskaffandet av ungdomsreduktion i åldrarna 18–20 år

Fackförbundet ST avstyrker förslaget att avskaffa ungdomsreduktionen för brott med ett straffvärde under ett års fängelse för unga i åldern 18–20 år. Utredningen konstaterar att detta skulle innebära en renodling av lagen men vi anser inte att detta är ett tillräckligt skäl för att genomföra en sådan förändring. Istället finns det flera skäl som talar emot.

Det är viktigt att understryka att även om en person enligt lagen anses vara myndig innebär detta inte nödvändigtvis att hjärnan är fullt utvecklad. Till exempel konstaterade en forskningsrapport av A Cohen m.fl. (2016) att en 20-åring hjärna kan fungera som en 16-åring hjärna under påfrestande situationer¹. Vidare innebär ett avskaffande av ungdomsreduktionen i kombination med de generella straffskärpningar som föreslås i parallella utredningar (exempelvis SOU 2024:48) att allt fler unga riskerar att hamna i fängelse. Dessa förslag kommer således leda till en ökning av fängelsepopulationen. Med tanke på dagens allvarliga platsbrist på anstalterna, det ökade antalet klienter per anställd samt nedläggningen av framgångsrika rehabiliteringsprogram finns det en risk att ökningen leder till sämre förutsättningar för rehabilitering.

Enligt Brottsförebyggande rådet kan ungdomskriminalitet i många fall betraktas som episodisk. Detta innebär att de flesta unga som begår brott vanligtvis gör detta under en kortare period för att sedan leva ett normalt liv². Därför finns en betydande risk att ökad repression gör mer skada än nytta, särskilt eftersom forskning visar att unga generellt är mer psykologiskt känsliga för bestraffning. Vi menar därför att förslaget varken är ändamålsenligt från ett brottförebyggande perspektiv eller ett samhällsekonomiskt perspektiv.

Fackförbundet STs kommentar om minskning av ungdomsreduktion i åldrarna 15–17 år

Fackförbundet ST avstyrker utredningens förslag att minska ungdomsreduktionen för barn i åldersgruppen 15–17 år. I Sverige har det länge funnits en tradition av att särbehandla omyndiga lagöverträdare. Detta bygger på uppfattningen att barn ännu inte har uppnått full mognad och att de dessutom är särskilt sårbara för de negativa effekterna av bestraffning. Vi anser därför att en reform som ökar repressionsgraden för barn måste stödjas av starka och väl underbyggda skäl för att kunna rättfärdigas.

Vi menar att utredningen inte lyckas med detta. I stället ser vi flera exempel där utredningen själv konstaterar att ökad repression inte kommer att minska brottsligheten och dessutom riskerar att försämra barnens möjligheter att återanpassas i samhället. Bland annat hänvisar utredningen till Ungdomsreduktionsutredningen (SOU 2018:85), som inte fann skäl att

¹ Cohen, A. O., Breiner, K., Steinberg, L., Bonnie, R. J., Scott, E. S., Taylor-Thompson, K., Rudolph, M. D., Chein, J., Richeson, J. A., Heller, A. S., Silverman, M. R., Dellarco, D. V., Fair, D. A., Galván, A., & Casey, B. J. (2016). When Is an Adolescent an Adult? Assessing Cognitive Control in Emotional and Nonemotional Contexts. *Psychological Science*, 27(4), 549–562.

² Eriksson, A. (2012). *Särbehandling av lagöverträdare 18–20 år: En kunskapssammanställning*. Brottsförebyggande rådet.

ändra särbehandlingen för lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år. Vidare konstaterar utredningen i kap. 7.5 att den negativa effekten av förslaget är *oundvikligt* och beskriver snarare strategier för att *mildra* dessa effekter.

Som skäl för att öka repressionsgraden uppger utredningen att det skulle kunna motiveras med att vissa av de grova brott som utförs av barn inte enbart kan betraktas som impulshandlingar eller uttryck för ungdomligt oförstånd, utan att de utförs medvetet och planerat. Detta skulle visserligen kunna stämma, men utifrån våra erfarenheter från SiS ser vi att många av de barn och unga som begår grov brottslighet ofta har till exempel neuropsykiatriska funktionsvariationer eller intellektuella funktionsnedsättningar. Detta gör dem särskilt sårbara och lättpåverkade vilket innebär att de ofta har svårt att säga nej eller fullt ut förstå konsekvenserna av sina handlingar. Detta gäller även för de barn som enligt utredningen frivilligt begår grova brott för att öka sin status i ett kriminellt nätverk. Även om handlingarna kan framstå som frivilliga, innebär det inte att dessa unga har en fullständig insikt i vad deras agerande innebär för dem själva eller för andra.

Vi menar därmed att en ökning av repressionsgraden inte är den rätta vägen framåt. Det finns heller inget som utesluter att en ökad repressionsgrad för 15–17-åringar kan leda till att kriminella gäng i större utsträckning börjar utnyttja ännu yngre barn. Om målet är att hindra den grova brottsligheten anser vi att de mest träffsäkra åtgärderna är de som fokuserar på att adressera de bakomliggande orsakerna till att barn rekryteras av kriminella gäng. Fackförbundet ST anser att det behövs initiativ för att hantera de sårbarheter i samhället som kriminella gäng utnyttjar i socialt utsatta områden såsom arbetslöshet, fattigdom, trångboddhet och segregation. Vi ser ett stort behov av tidiga insatser inom skolan och vården för att ge stöd till barn med särskilda behov. Det krävs också en översyn av ansvarsfördelningen mellan staten och andra aktörer som arbetar med det förebyggande arbetet. Staten bör ha ett övergripande ansvar över det brottsförebyggande arbetet eftersom detta kan skapa mer sammanhållna och enhetliga insatser över hela landet

Slutligen ser vi också ett behov av regeringen ser över hur rehabilitering och återanpassningen av unga lagöverträdare kan förbättras under påföljden och tiden efter att unga lagöverträdare fullgjort sin påföljd. Det är också viktigt att beakta hur den kontextuella miljön (t.ex. hemmiljön) påverkar risken för återfall och effekten av de insatser som genomförs under verkställigheten. Vi menar att ett sätt att åtgärda detta är att införa högspecialiserade familjehem som en del av verkställigheten. Där får unga lagöverträdare möjlighet att bo i en trygg och stabil hemmiljö som stödjer deras sociala utveckling och därmed gradvis underlättar deras återanpassning till samhället. Vi är övertygade om att det finns stora möjligheter och att det är en nödvändighet att stärka rehabiliteringen och återanpassningen för barn, utan att det nödvändigtvis innebär en ökning av repressionsgraden.

Fackförbundet STs kommentar om införandet av utvidgad ungdomsövervakning

Fackförbundet ST har ingen invändning i sak gällande införandet av utvidgad ungdomsövervakning, under förutsättning att det endast används som en sista utväg när

andra påföljder inte har visat sig vara tillräckliga. Vi anser att det är särskilt viktigt att undvika frihetsberövanden där det är möjligt eftersom ungdomar är särskilt känsliga för de negativa konsekvenserna av sådana åtgärder. Vi vill betona att påföljden som föreslås av utredningen är synnerligen ingripande och riskerar att leda till stigmatisering vilket ytterligare understryker vikten av att den endast används som en sista utväg. Vi har inte heller några synpunkter på att Kriminalvården ska ansvara för verkställigheten.

Vi vill däremot understryka att det primärt inte är den ingripande aspekten av påföljden som kommer att bryta barnets kriminella bana. För att en sådan åtgärd ska vara effektiv krävs det att den kompletteras med omfattande insatser som fokuserar på behandling och rehabilitering, stöd i skolan samt tillgång till fritidsaktiviteter. Dessvärre är förutsättningarna för detta inte lika över hela landet och det finns en risk att barn i kommuner med mindre resurser inte får det stöd som krävs för att bryta sin kriminella bana. Slutligen måste det säkerställas att barnets hemmiljö är stabil och trygg för att insatserna ska bli effektiva.

Shervin Vahedi

Utredare, Fackförbundet ST

Britta Lejon

Förbundsordförande, Fackförbundet ST